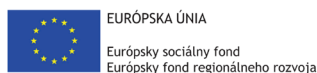

Kluby pre matky s deťmi

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu
v rámci Operačného programu Ľudské zdroje
www.esf.gov.sk www.employment.gov.sk www.ia.gov.sk

Kluby pre matky s deťmi

PhDr. Miroslava Čerešníková, PhD.

Vydavateľ: Implementačná agentúra Ministerstva práce sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky

Názov: Kluby pre matky s deťmi

Autorka: PhDr. Miroslava Čerešníková, PhD.

Recenzent: Mgr. Miroslava Hapalová,

Rozsah: 24 normostrán

Rok vydania: 2017

Typ publikácie: elektronická

ISBN: 978-80-89837-11-3

Publikácia prešla jazykovou a grafickou úpravou

KLUBY PRE MATKY¹ S DEŤMI

Predkladaná metodika vám poskytne vybrané informácie o kluboch pre matky s deťmi, ktoré môžu byť jednou z činností realizovaných v komunitných centrách a v rámci nízkoprahovej sociálnej služby pre deti a rodinu. Poskytne vám inšpiráciu na konkrétne aktivity, ktoré možno v klube realizovať. Zároveň v nej nájdete základné odpovede na otázky týkajúce sa socializácie, psychického vývinu a obdobia raného detstva, teda obdobia života od prvého do šiesteho roku dieťaťa.

AKO ZARAĐUJE KLUB PRE MATKY S DEŤMI ZÁKON O SOCIÁLNYCH SLUŽBÁCH?

Kluby pre matky s deťmi patria podľa aktuálnej novely zákona o sociálnych službách č. 448/2008 k činnostiam, ktoré súvisia *s pomocou pri príprave na školskú dochádzku a školské vyučovanie a sprevádzanie dieťaťa do a zo školského zariadenia*. Je realizovaná ako nízkoprahová sociálna služba v komunitnom centre alebo zabezpečovaná v rámci nízkoprahovej sociálnej služby pre deti a rodinu. Za sociálnu službu, ktorá má nízkoprahový charakter, sa na účely tohto zákona považuje sociálna služba, ktorá je pre fyzickú osobu ľahko dostupná najmä vzhľadom na miesto, v ktorom sa fyzická osoba zdržiava, a na výšku úhrady za sociálnu službu. Cieľom sociálnej služby s nízkoprahovým charakterom je uľahčiť fyzickej osobe kontakt so sociálnym prostredím, prístup k sociálnym službám alebo k podpore a pomoci poskytovanej podľa osobitných predpisov, a tým podporiť jej začlenenie do spoločnosti. Základnou cieľovou skupinou Klubu pre matky s deťmi sú deti a ich rodiny ohrozené sociálnym vylúčením, ktoré dlhodobo zotrvávajú v priestorovo segregovanej lokalite s prítomnosťou koncentrovanej a generačne reprodukovanej chudoby alebo sú v nepriaznivej sociálnej situácii z dôvodu spôsobu života a životných návykov rodiny (alebo jej členov) vrátane závislosti od návykových látok alebo návykových škodlivých činností.

ČO POSKYTUJE KLUB PRE MATKY S DEŤMI?

Klub pre matky s deťmi poskytuje poradenstvo, edukáciu, rozvíjajúce a záujmové aktivity rodičom detí v ranom školskom veku, predovšetkým matkám, ktoré sa ocitajú v nepriaznivej sociálnej situácii. Táto nepriaznivá situácia im obmedzuje prístup k informáciám, ktoré potrebujú pri výchove svojich

detí v ranom veku alebo k podpore v starostlivosti o dieťa, pretože v ich sociálnom prostredí nemajú prístup k efektívnym pedagogickým metódam ani k materiálnym pomôckam, ktoré stimulujú rozvoj dieťaťa.

Cieľom Klubu pre matky s deťmi je prostredníctvom edukačných a voľnočasových aktivít, individuálnych a skupinových sociálno-psychologických metód podporovať a rozvíjať rodičovské kompetencie, predovšetkým v oblasti rozvoja a edukácie detí. Hlavným cieľom je podporiť rodičov, aby mohli podporovať rozvoj svojich detí. Aktivity a práca s rodičmi sú zamerané na rodičov detí v ranom veku a venujú sa primárne rozvoju osobnosti dieťaťa v oblasti psychomotoriky, poznávania, psychiky a sociálnych interakcií.

Na činnosť Klubov pre matky s deťmi by mala nadväzovať predškolská príprava, ktorá rozvíja schopnosti a zručnosti potrebné na úspešný vstup dieťaťa do systému predškolského a školského vzdelávania tzv. „hlavného prúdu“. Základným východiskom na realizáciu Klubu pre matky s deťmi je presvedčenie, že príprava na školskú dochádzku a školské vyučovanie nie je možná bez spolupráce s rodinou a že táto príprava sa musí začať oveľa skôr ako v predškolskom alebo v školskom veku. Práca s rodičmi v rámci Klubu pre matky s deťmi podľa skúseností z Českej republiky (Sedláčková, 2013)² znižuje mieru sociálneho vylúčenia a znevýhodnenia detí a zvyšuje ich šance a schopnosti potrebné na úspešné absolvovanie vzdelávacej kariéry.

PREČO KLUB PRE MATKY S DEŤMI?

Klub pre matky s deťmi sa zameriava na rodiny, ktoré často žijú v podmienkach sociálneho vylúčenia. Tieto podmienky sú dôvodom znížených možností a kompetencií pri rozvoji osobnosti dieťaťa pred vstupom do školy (chudoba, obmedzený prístup k lekárskeým službám, predškolskému vzdelávaniu, primeraným bytovým podmienkam atď.) a deti zvyčajne vstupujú do vzdelávacieho systému so sociálnym znevýhodnením. Znevýhodňujúce sociálne prostredie neposkytuje dostatok primeraných podnetov na rozvoj osobnosti dieťaťa, pre jeho telesný i psychický vývin. Dieťa sa vo veku 6 rokov javí preto ako nepripravené pre školu. Komplikovanejšia situácia nastáva u rómskych detí žijúcich v priestorovo segregovanej lokalite s prítomnosťou chudoby, pretože dieťa neovláda v potrebnom rozsahu slovenský vyučovací jazyk. V nasledujúcej časti predstavíme teoretické východiská pre odbornú prácu v Klube pre matky s deťmi. Informácie nie sú v žiadnom prípade vyčerpávajúce, ale môžu tvoriť základ na ďalšie vzdelávanie v oblasti rozvoja osobnosti dieťaťa v ranom detstve (0 – 6 rokov) a poskytovania informácií rodičom o možnostiach rozvoja ich dieťaťa v sociálnom prostredí, v ktorom žijú.

¹ Termín „matka“ je v texte použitý unifikovane, nielen ako výraz na označenie fyzickej osoby – ženy –, ktorá je matkou v biologickom slova zmysle, ale sémanticky je pod obsahom tohto pojmu na účely predmetnej metodiky nutné rozumieť aj matku ako sociálnu rolu, resp. matku v právnom slova zmysle (napr. muž – otec – na rodičovskej dovolenke podľa § 166 ods. 1 Zákonníka práce ako na ekvivalente materskej dovolenky). V uvedenom slova zmysle je pod označením „matka“ myslená osoba v istej pozícii či s istým statusom bez ohľadu na to, či ide o ženu, alebo o muža (napr. muž, ktorému bolo dieťa zverené do náhradnej rodinnej starostlivosti, a na uvedenom právnom základe je ako „matka“ poberateľom dávky nemocenského poistenia – materského).

² SEDLÁČKOVÁ, E. (2013) Podpora rodín predškolákú. Kluby matek. Človek v tísni: Praha.

KTORÉ TEORETICKÉ INFORMÁCIE SÚ PRE PRACOVNÍKA/PRACOVNÍČKU KLUBU PRE MATKY S DEŤMI DÔLEŽITÉ?

Klub pre matky s deťmi sa zameriava na prácu s rodičmi a deťmi v ranom veku. Ak by sme sa pozreli do minulosti a hľadali by sme informácie o sociálnej starostlivosti o deti a rodiny, tak by sme zistili, že v histórii ľudstva boli obdobia, v ktorých dieťa v podstate nebolo považované za právoplatného člena spoločnosti práve preto, lebo bolo pomerne dlhý čas odkázané na starostlivosť jeho blízkych ľudí. V dejinách pedagogiky nachádzame teóriu rozvoja dieťaťa v ranom veku, ktorej autorom je Friedrich Fröbel (1831 in Reble, 1995)³ a v ktorej upozorňuje vychovávateľa dieťaťa na oblasti, ktoré je potrebné rozvíjať v konkrétnom životnom období. Pre obdobie dojčenia (jeho trvanie vymedzuje do 2. roku života) je podľa neho typické zmyslové vnímanie, zdokonaľovanie orgánov a rodiaca sa tvorivosť. Toto chápanie kognitívneho vývinu potvrdzujú neskôr moderné psychologické teórie vývinu (napr. Piagetova teória vývinu myslenia z roku 1969). Dospelý je opatrovateľom, nepôsobí výchovne v pravom zmysle slova. Úlohou vychovávateľa je opatera a rozvoj telesného a zmyslového rozvoja. Od 2. do 6. roku dieťa podľa Fröbela chápe JA a vymedzenie voči svetu vecí. Dieťa sa učí hovoriť, začína oddeľovať vec a slovo. Za kľúčovú činnosť tohto obdobia považuje hru, ktorá pre dieťa predstavuje bezprostrednosť a vnútornú slobodu. Úlohou dospelého (vychovávateľa) je vzdelávanie mysle a výchova srdca.

Predstaveniu tejto teórie sme venovali priestor, lebo ako jedna z prvých konceptualizovala výchovu dieťaťa cez rešpektovanie vývinových špecifik, považovala dieťa za psychicky a fyzicky aktívne od narodenia a upozorňovala na to, že zásahy prostredia (dospelých) môžu napomáhať rozvoju dieťaťa, ktorý nie je samozrejmosťou. Zároveň preferovala rozvoj dieťaťa prostredníctvom hrových činností a nie cez plnenie stanovených povinností, ktoré bolo vyžadované aj fyzickými trestami. V kontexte metodiky Klubu pre matky s deťmi je práve Fröbel rozvíjateľom myšlienky, že matka je dôležitou pri výchove dieťaťa a od roku 1837 sa vo svojich pedagogických zariadeniach venoval predškolskej výchove detí, ale aj vzdelávaniu matiek a mladých dievčat, ktoré pripravoval na výchovu vlastných detí. Tieto myšlienky boli ďalej rozvíjané najmä v 20. storočí, ktoré švédka pedagogička a psychologička E. Keyová nazvala „Storočím dieťaťa“. Poznatky vývinovej psychológie o prvých obdobiach života človeka, ktoré označujeme ako rané detstvo, prinesieme v ďalších častiach metodiky.

SOCIALIZÁCIA V RODINE

Aby sa človek stal adaptovanou a šťastnou osobnosťou, potrebuje, aby sa v sociálnom prostredí, v ktorom sa nachádza a v ktorom prichádza do interakcií s inými ľuďmi, cítil dobre. Cítíme sa dobre vtedy, ak sme presvedčení, že niekam patríme a máme svoje miesto. Uspokojenie potreby „patríť“ následne vedie k prispievaniu, lojalite a zodpovednosti. Primárnou sociálnou skupinou je pre každého zvyčajne rodina, ktorá mu sprostredkúva primárny vplyv kultúry, učí ho orientácii vo svete symbolov, zvykov, hodnôt.

Najbližšími sa dieťaťu stávajú jeho rodičia. Rodina je miesto, v ktorom dieťa prechádza procesom socializácie, zoznamuje sa s konkrétnym sociálnym prostredím, učí sa postarať sa o seba, osvojuje si kultúrou a spoločnosťou akceptované formy správania, cítenia a interpretovania reality okolo seba. Atmosféra v rodine, možnosť bezpečného pripútania sa k blízkemu človeku, ktorý naplňa dieťaťu jeho fyzické i psychické potreby, prejavovaná láska a neláska determinuje tvoriacu sa bazálnu osobnosť. A bazálna osobnosť tvorí v dospelosti jadro sociálneho charakteru človeka, teda všetkých jeho postojov a presvedčení, ktoré má o iných ľuďoch. Bowlbyho teória attachmentu aj individuálna psychológia potvrdzujú, že ak je v živote dieťaťa aspoň jeden dôležitý blízky človek⁴, do značnej miery to redukuje potenciálne emocionálne problémy a ťažkosti. Pre zdravý vývin dieťaťa je však dôležité aj presadenie sa v rodine, získanie záujmu zo strany rodičov a súrodencov, možnosť zapájať sa do rozhodovania, schopnosť naplňať a regulovať svoje potreby a žiadosti. Z histórie Rómov vieme, že tradičná rómska rodina prijímala dieťa ako dar, bolo pre rodičov požehnaním a žena, ktorá nemala viac detí, bola rómskou komunitou považovaná za menejcennú (Říčan, 1998⁵; Liégeois, 1995⁶).

Rodina sprostredkúva človeku primárny vplyv kultúry, učí dieťa orientácii vo svete symbolov, zvykov, hodnôt. Dieťa prechádza v rodine základným procesom sociálneho učenia, ktoré sa realizuje v sociálnych situáciách a vyžaduje osvojenie žiaducich foriem správania. Postupne prechádza procesom socializácie, procesom postupného zoznamovania sa s konkrétnym sociálnym prostredím svojej rodiny, osvojuje si spôsoby prežívania a interpretácie reality okolo seba.

V procese socializácie sa u dieťaťa vytvára akýsi psychický základ osobnosti, ktorý odráža konkrétnu situáciu dieťaťa a s ňou spojené emócie, utvára sa bazálna osobnosť. Rozhodujúci význam na formovanie osobnosti má raný vek dieťaťa (do troch, štyroch rokov). Toto obdobie považuje za významné aj A. Adler, ktorý však nehovorí o bazálnej osobnosti, ale o vytváraní životného štýlu. Životný štýl postuluje ako celkovú sumu postojov, cieľov a presvedčení, ktoré si dieťa buduje vo svojej snahe nájsť si miesto. Životný štýl je založený na potrebe mať schému, cez ktorú interpretujeme všetky skúsenosti a ktorá nám pomáha orientovať sa v životných problémoch. Dôležitú úlohu pri fixácii životného štýlu hrá rodina a sociálne prostredie dieťaťa, ktoré determinuje aj utváranie jeho osobnosti.

Americký kultúrny antropológ R. Linton hovorí o modálnej osobnosti⁷, v ktorej sa prejavuje formatívny vplyv kultúry, jej normy, zákony a hodnoty, vytvára sa v nadväznosti na bazálnu osobnosť a i pri jej formovaní je rozhodujúcim činiteľom spôsob výchovy dieťaťa v rodine.

³ REBLE, A. 1993. *Dejiny pedagogiky*. Bratislava: SPN, 1993.

⁴ Blízkym človekom, ku ktorému si dieťa vytvára vzťahovú väzbu, môže byť nielen matka, ale aj otec, stará matka, teta a pod.

⁵ ŘÍČAN, P. 1998. *S Romy žít budeme, jde o to jak*. Praha: Portál.

⁶ LIÉGEOIS, J.P. 1995. *Rómovia, cigáni, kočovníci*. Bratislava: Rada Európy.

⁷ NAKONEČNÝ, M. 1999. *Sociální psychologie*. Praha: Academia.

Základy osobnosti sú u človeka tvorené vplyvom rodinnej výchovy, ktorá sa pokladá za primárny socializačný proces, nesúci v sebe postupné včleňovanie dieťaťa do podmienok konkrétneho kultúrneho prostredia. Na formovanie osobnosti ďalej pôsobia všetky sociálne skúsenosti, získané v interpersonálnych sociálnych interakciách a vplyvom kultúry všeobecne (masmédiá, tradície, zvyky, zákony). Dieťa vyrastajúce v prostredí segregovanej lokality s prítomnosťou generačne reprodukovanej chudoby sa začleňuje do kultúry, ktorá nesie iné normy a kladie pred človeka iné úlohy ako kultúra majoritnej spoločnosti. A hoci sa môže jeho vývin z hľadiska budúcich školských nárokov javiť zvonka ako „neprimeraný“ alebo „nedostatočný“, proces socializácie môže u dieťaťa prebiehať dokonale, pretože dieťa dokáže reagovať na všetky nároky, ktoré naň kladie „jeho“ prostredie. Pri prvom kontakte s normami inej kultúry môže byť zaskočené, pretože nedokáže adekvátne reagovať na novú situáciu, môže byť vystrašené, pretože je konfrontované s neraz protichodnými normami a požiadavkami. Je preto dôležité už v ranom detstve rozvíjať dieťa tak, aby sociálne začleňovanie medzi rovesníkov v majoritnom prostredí zvládalo bez stresu a zároveň aby sme podporovali jeho tvoriacu sa identitu.

Učením pred dosiahnutím potrebnej zrelosti môžeme v psychike dieťaťa narobiť škody, ktoré sa len ťažko naprávajú – ak chce matka napríklad naučiť pýtať sa na nočník dieťaťko, ktoré ešte nemá centrálny nervový systém zrelý tak, aby dokázalo identifikovať signál vnútorných receptorov (proprioanalýzátorov) o plnosti mechúra a podľa toho reagovať, matkiným pokynom nerozumie a pri nevhodnom výchovnom vedení môže dôjsť k oddialeniu schopnosti regulovať vylučovanie v spojitosti s najrozličnejšími emočnými poruchami.

Ak je organizmus dieťaťa dostatočne zrelý, ale z jeho prostredia neprichádzajú rozvíjajúce podnety, psychika ani osobnosť dieťaťa sa nerozvíja a vo vývine stagnuje. V porovnaní s rovesníkmi z primerane podnetného prostredia potom dieťa pôsobí ako spomalené vo všetkých oblastiach vývinu. Hoci samotný proces zrenia dieťa žijúceho v sociálne znevýhodňujúcom prostredí prebieha na základe vnútorne naprogramovaných zmien, na primeraný rozvoj psychiky a motoriky dieťaťa to nestačí, a tak dieťa, ktorého fyzický vek je šesť až sedem rokov, nedosahuje potrebnú úroveň hrubej a jemnej motoriky (podľa empirických výskumných zistení (Čerešníková, 2006)⁸ je to úroveň troj- až štvorročného dieťaťa), pretože proces zrenia nie je podporovaný podnetmi z prostredia.

PSYCHICKÝ VÝVIN

Psychický vývin je dynamický proces psychických zmien odohrávajúcich sa v čase, ktorý zahŕňa evolúciu i involúciu, teda rast a vývin, ale aj postupný zánik psychických vlastností a funkcií. Zmeny sú kvantitatívne a kvalitatívne a sú ovplyvňované vnútornými (endogénnymi) a vonkajšími (exogénnymi) faktormi. K endogénnym faktorom zaraďujeme dedičnosť a zrenie, k exogénnym prostredie, výchovu a učenie.

Všetky edukačné (výchovné a vzdelávacie) aktivity smerované k dieťaťu musia zohľadňovať aktuálnu úroveň vývinu organizmu. Túto úroveň významne ovplyvňuje zrelosť organizmu. V istých vývinových štádiách sa dokonca zrelosť človeka odborne posudzuje vo vzťahu k úlohám, ktoré má plniť v ďalšom vývinovom štádiu. U dieťaťa sa zrelosť organizmu komplexne a odborne posudzuje pred vstupom do školy pred dovŕšením šiesteho roku života. Starostlivosť o dieťa, jeho socializácia (výchova, učenie o tom, ako funguje svet okolo atď.) by mala od raného detstva smerovať k tomu, aby bolo dieťa dostatočne zrelé po všetkých stránkach. Tak vytvoríme predpoklad úspešného prechodu dieťaťa do školského prostredia a zvládanie úloh, ktoré pred ním stoja.

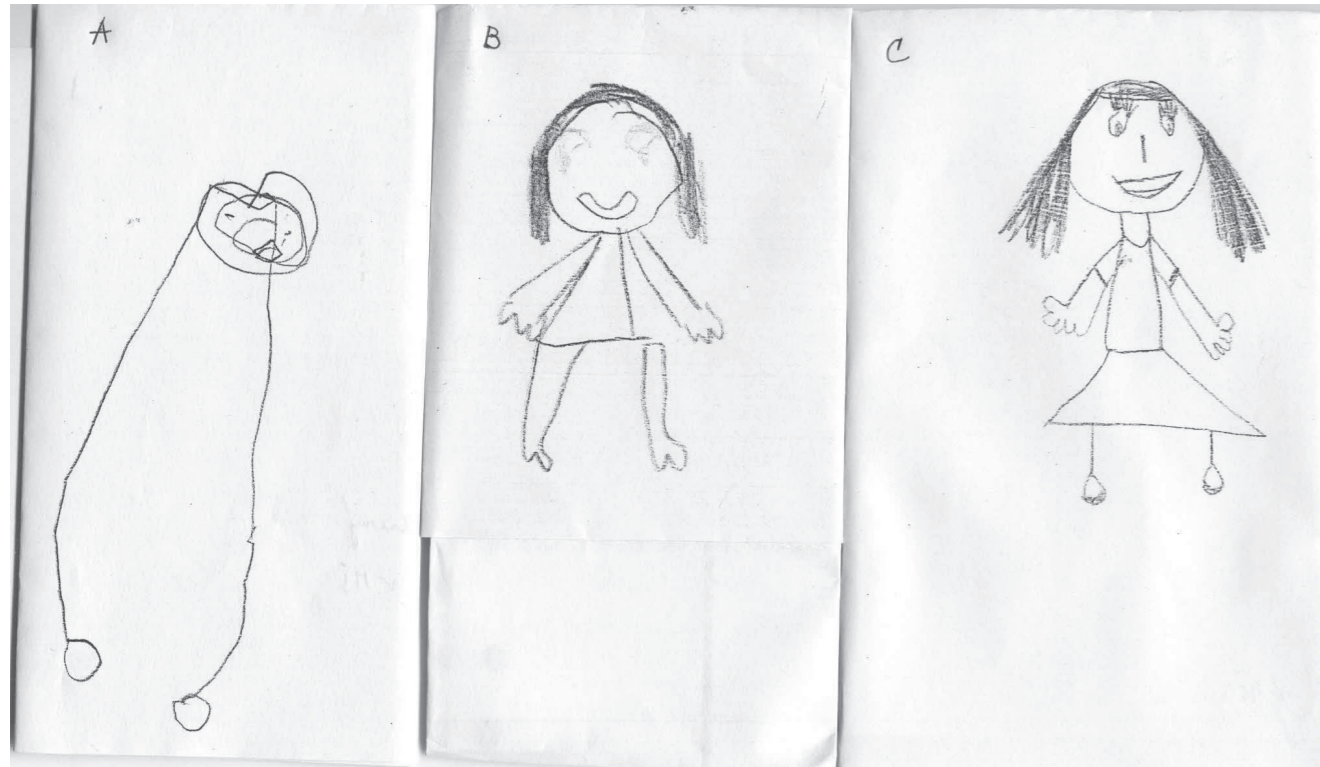
Zrenie je viac-menej biologický proces postupného naplňovania vnútorne nastaveného programu individuálneho vývinu. Tento proces je determinovaný najmä endogénnymi faktormi (napríklad vývin chôdze, regulácia vyprázdňovania atď.), ale stimulovaný je aj exogénne (výchovou, podnetmi z prostredia, procesom učenia a podobne). Pre vzťah zrenia a učenia, resp. výchovy, platí komplementarita. Organizmus nesmie byť učeniu vystavený skôr, ako dosiahne potrebnú zrelosť, ale samotný proces zrenia nie je dostatočný pre plnohodnotný psychický vývin.

ILUSTRÁCIA VZŤAHU MEDZI ZRENÍM A PODNETNOSŤOU PROSTREDIA u detí v segregovaných lokalitách

Pri posudzovaní školskej zrelosti sa často ako jedna z diagnostických úloh používa kresba ľudskej postavy, ktorá mapuje úroveň diferenciacie vnímania, úroveň jemnej motoriky, porozumenie inštrukcii, stálosť pozornosti dieťaťa a iné. V kresbe postavy dosahujú rómske deti zo sociálne znevýhodňujúceho prostredia často nedostačujúce výsledky, ktoré však podľa našich skúseností svedčia nie o deficite v sledovaných funkciách a procesoch, ale o tom, že mnohé nemajú žiadnu skúsenosť s ceruzkou a kreslením na papier. Ak rómske dieťa zo sociálne znevýhodneného prostredia navštevuje predškolské zariadenie, jeho kresbové zručnosti veľmi rýchlo napredujú a dosahujú úroveň rovesníkov z primerane podnetného prostredie (pre ilustráciu uvádzame obr. 1). Ilustrácia je dôkazom toho, že ak má dieťa dostatok primeraných podnetov v prostredí (ktorým môže byť v tomto zmysle práve Klub pre matky s deťmi), dokáže vo vývine akcelerovať a dosiahnuť pomerne rýchlo úroveň rovesníka vyrastajúceho mimo segregovanej alebo extrémne chudobnej lokality.

8 ČEREŠNÍKOVÁ, M. (2006). *Rómske dieťa zo sociálne málopodnetného prostredia v školskej triede*. Nitra: UKF.

Obr. 1: Kresba 6-ročného dieťaťa pri posúdení školskej zrelosti zo sociálne znevýhodňujúceho prostredia bez zaškolenia (A), s predprimárnym zaškolením (B) a zaškoleného dieťaťa bez sociálneho znevýhodnenia (C)

- podnetovo jednostranné prostredie, ktoré charakterizuje množstvo podnetov zameraných na jednu oblasť alebo činnosť na úkor komplexného rozvoja osobnosti dieťaťa. Veľmi často ide v rodičovskej výchove o realizovanie vlastných cieľov prostredníctvom dieťaťa (ak rodič nemohol byť z nejakého dôvodu výborný športovec, tanečník a podobne, tak týmto smerom vedie od útleho veku dieťa, neraz extrémne) alebo o podporovanie záujmu dieťaťa preexponovaným spôsobom, najmä vtedy, ak to rodičovi aj vyhovuje, je to pre neho z nejakého dôvodu výhodné (napr. záujem dieťaťa o počítač v predškolskom veku vedie k rodičovskej hrdosti, že dieťa ovláda činnosti, ktoré jeho rovesníci neovládajú a podporuje dieťa v tejto činnosti až do takej miery, že u dieťaťa nerozvíja ostatné schopnosti a zručnosti ani komunikačnú kompetenciu),
- podnetovo problémové prostredie, v ktorom dlhodobo pretrvávajú niektoré sociálne problémy spojené s istým druhom závislosti, asociálne až kriminálne správanie, prostredie, kde sa stretávame s neprimeranými fyzickými trestami (syndróm CAN). Sem môžeme zaradiť prostredie, v ktorom identifikujeme nízku životnú a vzdelanostnú úroveň, nezamestnanosť, chudobu, alkoholizmus, násilie, nezáujem o deti, nízku mieru starostlivosti.

Všetky odkazy, ktoré dieťa v rodine dostáva, sa podieľajú na utváraní jeho osobnosti. Keďže proces socializácie sa realizuje v ranom veku najmä prostredníctvom napodobňovania (mechanizmus imitácie), je zrejmé, že funkčnosť či dysfunkčnosť rodiny je základným kameňom tohto nezámerného výchovného pôsobenia a rovnako i zámerné výchovné pôsobenie rodičov priamo súvisí so situáciou v rodine.

Je zjavné, že ďalším významným determinantom rozvoja psychického vývinu sú **vplyvy prostredia**, ktoré môžu byť náhodné a nezámerné, ale aj cielavedomé, teda výchovné a edukačné. Z hľadiska vývinových potrieb dieťaťa v rodine, ale aj ostatných členov rodiny identifikujeme rôzne typy sociálneho a materiálneho prostredia rodiny:

- podnetovo optimálne prostredie, ktoré dieťaťu poskytuje dostatok podnetov na jeho ďalší rozvoj, citové a sebarealizačné potreby sú saturované,
- podnetovo chudobné prostredie, v ktorom dieťa nemá dostatok podnetov na svoj rozvoj. Tento druh prostredia sa v minulosti spájal s rodinami v ekonomickej núdzi alebo s rodinami, kde obaja manželia dosiahli len základné vzdelanie. Dnes sa s týmto druhom prostredia stretávame v rodinách s rôznym sociálnym postavením. Nedostatok výchovných podnetov sa tu javí ako dôsledok rodičovskej nezrelosti alebo poruchy v rodinných vzťahoch,
- podnetovo presýtené prostredie, ktoré pôsobí na dieťa príliš veľkým množstvom podnetov, čo v konečnom dôsledku môže vyvolávať preťaženie psychiky dieťaťa, problémy v motivácii, neschopnosť stanoviť si vlastné ciele. Takéto prostredie môže niekedy pôsobiť až neurotizujúco,

CHARAKTERISTIKA DIEŤAŤA V RANOM DETSTVE

V nasledujúcom texte prinášame výpočet charakteristík dieťaťa žijúceho v primerane podnetnom prostredí a vývinových medzníkov, ktoré väčšina detí podľa moderných poznatkov vývinovej psychológie zvládne v danom období.

Obdobie novorodeneckého a dojčenského veku (narodenie – 1 rok)

Obdobie novorodenca trvá od narodenia cca do 2 mesiacov a slúži dieťaťu na prispôsobenie sa vonkajšiemu prostrediu. Obdobie dojčenského veku trvá od 2 mesiacov do konca prvého roka života a je to obdobie veľmi rýchleho vývinu všetkých funkcií organizmu. Najdôležitejšia pre dieťa je v tomto období intenzívna starostlivosť blízkeho človeka (najmä matky, keďže najdôležitejšou potravou je materské mlieko), bezodkladné reagovanie na potreby dieťaťa, ktoré komunikuje obyčajne plačom, vytvorená vzťahová väzba, ktorá sa podieľa na prežívaní základnej istoty alebo neistoty dieťaťa vo vzťahu k ľuďom. V období krátko po pôrode môže matka potrebovať zvýšenú podporu svojho okolia, najmä emočnú sociálnu oporu a vytvorenie správnych návykov v starostlivosti o dieťa. Odborná intervencia vo vzťahu ku Klubu pre matky s deťmi je veľmi individualizovaná, spravidla vyžiadaná matkou, týkajúca sa podpory jej materinských zručností a starostlivosti o dieťa. Rovnako môžeme využívať metódy diskusie v Klube pre matky s deťmi o starostlivosti a rozvoji dieťaťa v prvom roku života.

Obdobie batolaťa (1 – 3 roky)

Fyzický vývin

- Hrubá motorika – 15. mesiac: chôdza, 18. mesiac: dieťa dokáže bežať, 2 roky: beží bez problémov, zvláda nerovnosti terénu, dokáže chodiť po schodoch, 3 roky: dokáže sa viezť na trojkolke
- Jemná motorika – dieťa dokáže postaviť na seba dve kocky, v 18. mesiacoch vie postaviť z kociek vežu, okolo 2 rokov vytvorí z kociek aj zložitejšie konštrukcie, 3-ročné dieťa dokáže navliekať väčšie koráliky, gombíky na šnúрку; vo veku 15. mesiacov sa dieťa dožaduje ceruzky a začína čmárať

Psychický vývin

- Vývin reči – súvisí so zrením CNS, predoperačná fáza myslenia: dieťa si uvedomuje pomenovanie predmetov, spája pojmy s predmetmi, neskôr začína pojmy používať, dochádza k vhľadu a porozumeniu
- 18. mesiacov – používa jednoduché slová, ktoré priraduje predmetom, osobám, tvorí jednoduché vety prostredníctvom mechanického zaraďovania slov za seba – agramatická stavba vety, 2 roky – dokáže rozlíšiť asi 300 reálií, postupne začína skloňovať, nerozlišuje osobné zámená, používa tretiu osobu na označenie seba
- Materinský jazyk si dieťa dokonale osvojí do 5 roku života, akcent na metódy rozvoja reči – korigujúca komunikácia s dospelým, obrázkové knižky, leporelá

- Kresba – od 15. mesiaca čmáranie, často presiahne plochu papiera, dvojročné dieťa sa snaží zachovať vertikálny smer čiary alebo napodobniť kruh, koncom 3. roka sa objavuje kresba ľudskej postavy (hlavonožec, pozrite obrázok 1A), dieťa sa na obrázkoch snaží zachytiť predmety, ktoré pozná; čo nakreslí, pomenuje vlastným slovníkom
- Hra
 - > funkčná hra – rozvoj senzomotorických funkcií (zdokonaľovanie zrakového a sluchového vnímania, vnímania materinskej reči, ale aj slovenčiny ako jazyka majoritnej časti spoločnosti prostredníctvom rytmických cvičení, riekaniek, pozorovacích aktivít – čo vidíš? čo počuješ?)
 - > manipulačná hra – manipulácia s predmetmi, objavovanie sveta okolo, rozvoj zmyslového vnímania a myslenia
 - > napodobňovacie hry – dieťa imituje dianie okolo seba, rado opakuje činnosti po dospelom, ktorý mu je blízky
 - > receptívne hry – dieťa spracúva a reaguje na podnety z vonkajšieho sveta, rozvoj vnímania, myslenia, pamäti, komunikácie
 - > deštruktívne hry – sú spojené s túžbou dieťaťa odhaľovať, ako veci/hračky fungujú, pričom pri aktivite dieťaťa dochádza k zničeniu hračky, deštruktívne hry sú súčasťou normálneho vývinu, nemali by sme ich vyhodnocovať ako agresiu

Osobnostný vývin

- V treťom roku si dieťa začína lepšie uvedomovať vlastné ja, začína v reči používať na označenie seba osobné zámeno JA
- Objavuje sa **prvé obdobie vzdoru** – okolo druhého až tretieho roku života, ktoré súvisí so seba-uvedomením, sa v správaní dieťaťa objavuje presadzovanie seba (ja chcem, nechcem, daj mi, ja sám a pod.), dieťa sa stáva negativistickejšie, tvrdohlavé, aktívne sa snaží ovplyvňovať dianie a dospelých okolo seba, obdobie sebauvedomenia dieťaťa je náročné pre rodičov, pretože dieťa na jednej strane potrebuje hranice, no na druhej strane zasa podporu pre rodiacu sa osobnosť
- Silná väzba na matku alebo blízkeho človeka, zúfalstvo pri odlúčení strieda letargia

Sociálny vývin

- Prvé vzťahy s rovesníkmi, dieťa ich vyhľadáva, ale nedokáže udržať dlhšiu interakciu, nedokáže ešte spolupracovať, teší sa z rovesníkov, ale radšej sa hrá samo
- V tomto období dieťa preferuje individuálnu hru s aktívnou prítomnosťou dospelého alebo paralelnú hru v prítomnosti rovesníkov (deti sa hrajú v jednej miestnosti, vedľa seba, ale každé potrebuje vlastnú hračku a vlastný priestor)
- Je aktívnou súčasťou rodiny a blízkych vzťahov

Dieťa v období batolaťa

- *Intenzívny vývin motoriky – dieťa dokáže chodiť, jazdiť na trojkolke, bežať.*
- *Zdokonalenie poznávacích procesov, rozvoj myslenia, vytváranie pasívnej slovnej zásoby prostredníctvom komunikácie s dospelým.*
- *Pokrok v rečovej oblasti – na konci obdobia dieťa ovláda konštrukciu jednoduchých viet, dokáže komunikovať slovami svoje potreby (vyžiadať si jedlo, vzatie na ruky, potreby spojené s vylučovaním).*
- *Ku koncu obdobia má vytvorené základné samoobslužné návyky (dokáže jesť lyžičkou, priniesť hračku, o ktorú má záujem, umývať si zúbky s pomocou dospelého atď.).*
- *Je prítomná výrazná citová diferenciácia – dieťa odlišuje vlastných a cudzích ľudí a podľa tohto poznania sa k nim aj správa (cudzích ľudí dlhšie sleduje z bezpečnej vzdialenosti, často „chránené“ telom blízkeho človeka, cudzí človek si musí získať dôveru dieťaťa, aby s ním vstúpilo do interakcie), na preň nepríjemné podnety reaguje nevôľou a plačom, na príjemné podnety, naopak, smiechom.*
- *Dieťa si uvedomuje seba, prechádza obdobím vzdoru, ktorý je prirodzeným prejavom vývinu sebedomia a vôle dieťaťa. Je dôležité určiť dieťaťu hranice a byť vytrvalý vo svojich vyslovených rozhodnutiach (napr. ak dieťaťu poviem, že mu pred obedom nedám keksík, pretože bude obedať a nechcem, aby predtým jedlo sladkosť, tak v tom musím vytrvať, aj keď sa dieťa bude snažiť vzdorom – krikom, plačom, hodením sa na zem, odmietaním pohnúť sa z miesta a pod. – dosiahnuť svoj cieľ). Na druhej strane je nutné pochopiť, že správanie dieťaťa nie je zamerané proti dospelému, dieťa ani nechce útočiť proti autorite dospelého, ale snaží sa skúsiť chcieť niečo iné ako dospelý. Tak si cvičí presadzovanie samého seba. Preto treba dať dieťaťu možnosť rozhodovať o veciach, o ktorých rozhodovať môže – napr. o výbere oblečenia, ceste domov, jedle na desiatu. Pozor! Ponúkané alternatívy by mali byť na začiatok iba dve! Viac o vzdorovitom správaní dieťaťa a vhodných výchovných zásahoch dospelého nájdete v metodike Zvládanie nevhodného správania u detí a dospievajúcich.*
- *Batola sa v porovnaní s predchádzajúcim obdobím ľahšie adaptuje na nové prostredie (napríklad na pobyt v komunitnom centre), dokáže spolupracovať za prítomnosti matky alebo blízkeho človeka aj s cudzími dospelými.*

- *zlomeniny; filipínska miera – posudzujeme ňou, či fyzický vývin zodpovedá veku (ku koncu tohto obdobia), pomer dĺžky paže a veľkosti hlavy je taký, že si dieťa dokáže rukou chytiť ucho na opačnej strane hlavy*
- *Zdokonaluje sa jemná i hrubá motorika: pohyby sa stávajú harmonické, dieťa zvláda beh, skoky, lezenie, státie na jednej nohe, hádzanie a chytanie lopty, medzi 4. a 5. rokom je dieťa schopné naučiť sa bicyklovať, korčuľovať a plávať*
- *Zvyšuje sa samostatnosť dieťa v oblasti samoobsluhy (vie sa samo vyzliecť, obliecť, vykonať základné hygienické úkony)*
- *CNS už nie je taká dráždivá, dieťa na neočakávané podnety nereaguje podráždene*

Psychický vývin

- *Vnímanie je diferencované, vzrastá kvalita pozornosti – koncentrácia, narastá úmyselná pozornosť*
- *Zlepšujú sa pamäťové schopnosti, chápacosť, bystrosť*
- *Myslenie je v predoperačnej fáze, dieťa rozumie jednoduchým a jednoznačným procesom, predmet svojho myslenia potrebuje mať zhmotnený, preto pri učení používame veľa názorných pomôcok, dieťa si najľahšie pamätá to, čo samo zažije, myslenie je egocentrické – dieťa nedokáže odlišovať a akceptovať iný názor, jediný správny názor je ten jeho, ktorý získalo od svojich blízkych ľudí – ak to tak robí mama, tak je to dobré a tak to budem robiť aj ja*
- *Dieťa je veľmi zvedavé, dožaduje sa informácií, zdokonaluje sa reč a jej gramatika, pasívna slovná zásoba je väčšia ako aktívna, najčastejšia otázka: PREČO?, dožaduje sa encyklopedických informácií, rado sa zapája do rozhovorov dospelých*
- *Rozvoj predstavivosti a fantázie – objavujú sa „detské klamstvá“*
- *Dieťa prejavuje aktívny záujem o rozprávky, básne a piesne, reprodukuje ich, okolo 5. roku si ich aj samo vytvára*
- *Kresba je pre dieťa v predškolskom veku priestorom na vyjadrenie, rozvíja jemnú motoriku, je predprípravou na písanie. V kresbe predškolača sa prejavuje „röntgenové zobrazovanie“, čo znamená, že dieťa nekreslí to, čo vidí, ale to, čo o objekte svojej kresby vie – napr. tehotnú mamičku nakreslí vrátane bábätka v brušku, dom nakreslí aj s nábytkom vnútri a podobne*
- *Dieťa prejavuje záujem aj o informačno-komunikačné technológie, ktoré má dostupné vo svojom prostredí (telefón, tablet, televízia) **Pozor!** Podnety, ktoré technológie prinášajú, sú pre detskú psychiku rýchle a nedostatočne diferencované. Preto môže dôjsť k preťaženiu organizmu dieťaťa jednostranne pôsobiacimi podnetmi, ktoré negatívne ovplyvňujú komplexnosť vývinu – napr. využívanie televíznych rozprávok v českom jazyku na vyplnenie času dieťaťa vedie k osvojeniu si replík rozprávky (rozvoj pamäti, schopnosť reprodukovať v češtine), ale stagnuje rozvoj materinského jazyka (alebo slovenského jazyka). Využívanie technológií dieťaťom musí byť vždy v rukách dospelého a nemalo by byť dlhšie ako niekoľko desiatok minút denne*
- *Dieťa chápe matematické pojmy (dokáže počítať do 10)*

Obdobie predškolského veku (3 – 6 rokov)

Fyzický vývin

- *Prvá tvarová premena – dieťa má proporčne telo dospelého, stráca sa „bábätkovská“ bacuľatosť, predlžujú sa kosti končatín, osifikácia kostí pokračuje, kosti sa predĺžením stávajú krehké – časté*

Sociálny vývin

- *Kontaktom dominuje reč, časté antropomorfizmy – poľudšťovanie neživých objektov, pripisovanie ľudských vlastností a schopností zvieratám a veciam*

- Dieťa je citlivé, naviazané na svojich vychovávateľov, nastupuje sociálna separácia – dieťa sa dokáže od blízkych odlúčiť na istú časť dňa, dominantný je pocit a potreba istoty a bezpečia, pokiaľ dieťa nemá vo vzťahovej väzbe na blízkeho človeka istotu, môžu sa objaviť problémy v prispôbení
- V hre dominuje interakcia s rovesníkmi, vznikajú prvé kamarátstva, deti po nich túžia, ale nevedia ich ešte rozvíjať a udržať
- Rozširuje sa sociálny slovník dieťaťa, vývin svedomia – regulované externe
- Hra je najprirodzenejšou činnosťou dieťaťa, vytvára si návyky, dieťa zaujaté hrou reaguje negatívne na jej prerušenie dospelým, preto je dôležité dieťa na koniec jeho činnosti vopred upozorniť, pri hre sa často objavuje aj imaginárny spoločník, prostredníctvom ktorého dieťa komunikuje svoje potreby alebo túžby dospelým
- Prevažujúce typy hry
 - > úlohové – dieťa preberá v hre sociálne roly, ktoré má odpozerané z prostredia (hra na maľičku, lekárku, vodiča autobusu atď.), majú významnú socializačnú funkciu, dieťa si prostredníctvom nich utvára vlastnú rodovú identitu
 - > konštrukčné – ich cieľom je rozvíjať vnímanie, jemnú motoriku, poznávacie procesy, ale aj koordináciu ruka – oko, ktorá je dôležitým predpokladom písania; zároveň rozvíjajú tvorivosť, sebadôveru dieťaťa a učia ho prijímať ocenenie vlastnej činnosti; výsledkom konštrukčných hier je spontánny alebo plánovaný produkt dieťaťa; obľúbená je modelovacia hmota, stavebnice rôzneho druhu. Inšpirácie na využitie stavebníc typu LEGO v Kluboch pre matky s deťmi prinášame v ďalšej časti príručky
 - > didaktické – sú všetky hrové aktivity s pravidlami; dieťa sa učí spolupracovať s dospelými a s inými deťmi, dodržiavať stanovené pravidlá; súťažiť, prijímať adekvátnym spôsobom prehru a výhru; patrí sem napr. pexeso, Človeče, nehnevaj sa, hra na slepú babu atď.
 - > receptívne – v tomto období sa centrom receptívnych aktivít stáva počúvanie rozprávok, čítanie kníh s dospelým alebo so starším súrodencom, sledovanie televíznych rozprávok a divadelných predstavení; dieťaťu rozvíjajú vnímanie, slovnú zásobu, pamäť, fantáziu, učia ho základným morálnym normám, rozvíjajú myslenie

Dieťa v predškolskom veku

- *Telesný a psychický vývin sa oproti predchádzajúcemu obdobiu spomaľuje, dieťa môže prudko vyrásť, jeho kosti sú krehkejšie, a preto môže dochádzať k zlomeninám pri bežných detských pohybových hrách (preliezačky, bicyklovanie a podobne).*
- *Dominujúcou sa v interakcii stáva komunikácia, dieťa je vo veľmi senzitivnom období rozvoja reči, reč najviac rozvíja priama komunikácia s dospelým, ktorá sa nedá nahradiť napr. televíziou.*
- *Zdokonaľujú sa kognitívne procesy a funkcie (vnímanie, pamäť, myslenie, pozornosť atď.), dieťa sa aktívne zaujíma o fungovanie sveta okolo seba.*
- *Hra je základným prostriedkom socializácie a celkového rozvoja osobnosti dieťaťa, základným mechanizmom socializácie je imitovanie blízkych ľudí, s ktorými je dieťa v každodennej interakcii.*

Ak u dieťaťa nájdeme oblasti, v ktorých nespĺňa vývinové normy (uvedené v predchádzajúcom texte), teda nezvláda dané činnosti alebo výkony, tak to priamo neznamena, že má dieťa zásadný alebo nezvratný problém v oblasti psychického alebo fyzického zdravia. Práve oblastiam zaostávania vo vývine je potrebné venovať zvýšenú pozornosť a rozvíjať ich cielene. V prípade, že dieťa nepostupuje primerane nášmu pôsobeniu a podnetom, ktoré mu dodávame, ak inak zdravé dieťa nedosiahne stanovený vývinový medzník ani vo veku, ktorý ohraňuje posudzované obdobie zhora⁹, tak je dôležité navštíviť s dieťaťom lekára, ktorý posúdi, či nie je prítomné nejaké funkčné poškodenie. Pri plánovaní aktivít Klubu pre matky s deťmi je dôležité poznať požiadavky daného vývinového obdobia, pri rozhovore s rodičmi a interakcii s deťmi zmapovať ich aktuálny vývin a následne pôsobiť edukačne a rozvíjajúco v oblastiach, ktoré boli vo vývine dieťaťa identifikované ako deficitné.

AKO KLUB PRE MATKY S DEŤMI REALIZOVAŤ?

Východiská na začatie spolupráce

Pri plánovaní konkrétnych aktivít a činností v Klube pre matky s deťmi vychádzame z identifikovaných potrieb detí a matiek, ktoré navštevujú klub, a sústreďujeme svoju pozornosť na posilnenie tých stránok osobnosti dieťaťa a tých kompetencií a zručností, ktoré v jeho prostredí rozvíjané nie sú. Zároveň však vyvíjame snahu o zachovanie a posilnenie etnickej a osobnej identity dieťaťa, **akceptujeme rodinné prostredie dieťaťa a rešpektujeme zásadu, že svoje dieťa najlepšie pozná jeho rodič.**

Mali by sme myslieť na fakt, že matky v klube sú našimi partnerkami pri rozvoji osobnosti dieťaťa a zohrávajú kľúčovú úlohu v jeho živote. Zároveň sú matkami, ktoré od nás potrebujú podporu pri zvládaní ťažkých životných podmienok a pri napĺňaní potrieb dieťaťa. Neraz sa stretne so situáciou, že matka musí riešiť napĺňanie základných životných potrieb detí. V tomto stave nemá kapacity na vnímanie psychických potrieb svojho dieťaťa. A práve pri tomto procese by sme mali byť v klube pripravené pomáhať.

⁹ Vývinové normy charakterizujú, čo má zvládnuť zdravé dieťa v danom období. Obdobie má charakter intervalu. Napr. hrubá motorika dieťaťa sa rozvíja individuálnym tempom, je ovplyvnená najmä procesom zrenia centrálnej nervovej sústavy a u dieťaťa sa objavuje prvýkrát samostatná chôdza v 11 mesiacoch. To je však skôr výnimka ako pravidlo. Väčšina detí začína chodiť po 12 mesiacoch, každé zdravé dieťa by malo chôdzu zvládnuť do dovŕšenia 15. mesiaca. Ak dieťa nezačne chodiť po 16. mesiaci života, je čas konzultovať jeho stav s lekárom, aby posúdil, či je dieťa zdravotne v poriadku, alebo je potrebný medicínsky zásah.

Realizácia Klubu pre matky s deťmi spĺňa základné zásady. V Klube pracujeme:

- **nízkoprahovo** – realizátor minimalizuje prekážky, ktoré by mohli brániť využívať poskytované aktivity, napr. nevhodná časová, priestorová alebo finančná dostupnosť, psychické bariéry súvisiace so vstupom do takeého intímneho priestoru rodiny, akým je výchovné pôsobenie na dieťa a pod.
- **bezplatne** – aktivity a činnosti sú realizované bezplatne, v prípade plánovania špecifických aktivít (výlety, prázdninové pobyty a podobne) sa nevyklučuje finančná spoluúčasť rodičov.
- **na základe identifikovaných individuálnych potrieb matiek a detí** – berieme na zreteľ aktuálny stav dieťaťa a matky, stavíme na tých stránkach, ktoré sú u dieťaťa rozvinuté, na jeho schopnostiach a zručnostiach, ktoré sú funkčné v prostredí, v ktorom žije. Každé odborné pôsobenie má byť prijímané dobrovoľne, bez nátlaku a jeho ciele musia byť primerane vysvetlené matke.
- **so stanovenými pravidlami** – keďže pracujeme zvyčajne so skupinou rodičov a detí, je dôležité, aby sme mali pre takúto činnosť stanovené pravidlá. Konkrétne podoba pravidiel klubu sa vytvára na mieste. Rodičia sa môžu podieľať na tvorbe pravidiel, pretože ak si pravidlá spolupráce spoluvytváram, tak sú pre mňa. Pravidlá klubu sa môžu tvoriť a meniť pri väčšej obmene klientok a detí vo vzťahu k potrebám. Každý, kto prichádza do klubu, je na začiatku využívania služieb klubu zoznámený s jeho pravidlami. Pravidlá sa týkajú najmä dochádzky a dodržania stanoveného začiatku klubu, spolupráce, správania a komunikácie v klube v zmysle vzájomnej tolerancie a úcty, zodpovednosti za deti v klube. Je dôležité, aby boli pravidlá sformulované v „JA“ forme, teda v tvare: napr. Do klubu prichádzam iba so zdravým dieťaťom. Pri odchode poupratujem hračky, s ktorými sme sa hrali. Dohliadam na svoje dieťa. Pri vážnom alebo opakovanom porušení pravidiel je možné ukončiť spoluprácu s klientkou/klientom klubu.
- **s výbornou znalosťou rodín**, s ktorými pracujeme a ich rodinného prostredia – dôležitý je pravidelný kontakt s rodinami, spoznanie detí a ich individuálnych potrieb v oblasti rozvoja a vzdelávania.

Klub pre matky s deťmi je realizovaný na základe identifikovanej potreby pracovať v lokalite s matkami a ich deťmi v ranom veku, pretože nemajú prístup k iným podporným službám a vzdelávaniu z dôvodu sociálneho vylúčenia. O existencii klubu ich môžeme informovať prostredníctvom letákov, osobných rozhovorov v poradenstve alebo prostredníctvom terénnej práce.

Vybavenie priestoru, v ktorom Klub pre matky s deťmi realizujeme

Priestory klubu musia byť najmä dobre dostupné a vybavené tak, aby sa v nich rodičia a deti cítili príjemne. Nevyhnutnosťou je mať k dispozícii sociálne zariadenie, miesto na prebalenie maličkých detí, miestnosť, v ktorej je možné realizovať skupinové aktivity. Miestnosť by mala mať plochu vhodnú na hranie sa detí, s kobercom alebo inou príjemnou podlahou (napr. penovou plochou), vybavenú rozvíjajúcimi hračkami (stavebnice, veľké plochy určené na maľovanie a pod.). Zároveň by mala mať pohodlné sedenie pre rodičov, kde môžu viesť rozhovory alebo načerpať chýbajúcu energiu. Je výborné mať v tomto priestore aj časopisy, zaoberajúce sa rozvojom dieťaťa v ranom veku, riešením výchovných problémov a problémov v oblasti zdravia, resp. zamerané na zdravý životný štýl (napr. Mama a ja, Dieťa, Maminka).

Na jednotlivé aktivity v klube je potrebné mať dostatok výtvarných pomôcok, nožníc pre deti, lepidiel, lepiacich farebných papierov atď.

Veľmi obľúbené sú aktivity zamerané na prípravu jednoduchých a zdravých sezónnych pokrmov (ovocný šalát, nepečené koláčiky, rôzne druhy nátierok, obložené chlebíky...). Tieto aktivity formujú vzťah k zdravej výžive, posilňujú vzťah matka – dieťa, zapájajú dieťa do činnosti, ktorá je preň atraktívna, pretože ju robí väčšinou mama. Dieťa sa zároveň učí byť plnohodnotným členom rodiny, nadobúda samoobslužné návyky, a tak buduje dôveru v seba. V neposlednom rade tieto činnosti rozvíjajú koordináciu pohybov dieťaťa (miešanie surovín v miske), jemnú motoriku (sypanie surovín, rozdeľovanie citrusového ovocia, krájanie mäkkého ovocia príborovým nožikom), schopnosť komunikovať a spolupracovať, rešpektovať pokyny iného človeka.

Možné riziká realizácie Klubu pre matky s deťmi

Ak sa rozhodneme pracovať s matkami/rodičmi a ich deťmi v ranom veku, musíme mať na zreteli, že našou úlohou nie je resocializácia na podmienky majoritnej spoločnosti. Naším základným cieľom je podporiť rodiča/matku, aby mohla podporovať a rozvíjať svoje deti, a vytvárať tak pre ne šancu na úspech v hlavnom vzdelávacom prúde.

Cieľová skupina a možnosti jej oslovenia

Aktivity v Klube pre matky s deťmi sú určené matkám v nepriaznivej sociálnej situácii, ktoré sú ohrozené sociálnym vylúčením, a ich deťom v ranom veku (obyčajne od obdobia batolaťa), ktoré majú byť pripravované na zaradenie do predprimárneho alebo primárneho vzdelávania. Kluby môže navštevovať aj iná osoba blízka dieťaťu, ku ktorej má vytvorenú vzťahovú väzbu – otec, stará mama, teta a pod. Sekundárnou cieľovou skupinou sú rodinní príslušníci, predovšetkým súrodenci. Pokiaľ nie je naplnená kapacita klubu, môže ho navštevovať ktokoľvek z rodiny, kto má o aktivity a spoluprácu záujem a neporušuje pravidlá.

Problém nastane vždy, keď:

- prestaneme rešpektovať, že rodič najlepšie pozná svoje dieťa,
- budeme uplatňovať „vševediaci“ a „všemocný“ prístup (JA ako odborníčka viem, čo treba robiť a ako to robiť, ty si „iba“ človek bez vzdelania a ja ťa naučím všetko potrebné pre tvoj život),
- prestaneme mať v úcte ľudí, s ktorými pracujeme,
- nebudeme mať stanovené spoločné ciele, ale „MOJE“ ciele, ktoré majú ostatní naplňať,
- otvoríme tému a oblasť, ktorá sa nám javí ako dôležitá, ale v danej komunite je tabuizovaná a na jej komunikovanie ľudia nie sú pripravení (dôsledkom bude, že matky prestanú klub navštevovať a zúčastňovať sa na aktivitách).

Zásady, pomocou ktorých je možné dosiahnuť priblíženie sa k deťom a matkám, a tým dosiahnuť väčší výchovný a vzdelávací efekt:

- každý človek potrebuje zažiť uznanie iného človeka, mať potvrdenú vlastnú hodnotu, cítiť sa inými prijímaný aj vtedy, keď s niektorými prejavmi jeho správania nesúhlasia (je dôležité vedieť poskytovať spätnú väzbu, ktorá bude konštruktívna a pomáhajúca aj napriek tomu, že je kritikou aktuálneho správania alebo prejavu)
- najviac sa naučíme vtedy, keď môžeme odovzdávať svoje poznanie iným ľuďom, preto dávam deťom aj matkám možnosť preberať za dianie zodpovednosť a rozhodovať o veciach v klube (napríklad matka môže sama pripraviť nejakú aktivitu pre ostatné mamy a deti, podeliť sa o vlastný pohľad na témy, o ktorých majú matky v klube potrebu hovoriť a podobne)
- všetky deti sa môžu určité veci naučiť, ale nie rovnakým spôsobom a v rovnakom čase (našou úlohou je zvoliť stratégiu, ktorá dieťa osloví na tej úrovni vývinu, v ktorej sa práve nachádza, nie tam, kde by sme chceli, aby sa nachádzalo alebo kde by malo byť podľa „tabuliek“)
- všetky deti potrebujú dospelých, ktorým by na nich záležalo, ale nie všetkým deťom je takáto starostlivosť poskytnutá (ako odborníčky/ odborníci sme povinní priblížiť sa všetkým deťom a poskytnúť im podporu a prijatie)
- všetky deti potrebujú získať pozitívne skúsenosti (každému dieťaťu, s ktorým pracujeme, by sme mali dať príležitosť v niečom uspieť, tento prístup môže prekonať aj negatívne skúsenosti, ktoré si dieťa nesie z interakcií s inými dospelými), a preto nešetríme chválou a oceňujeme pozitívne vlastnosti, prejavy správania, posun vo vývine
- veľa si zapamätáme, ak máme možnosť zažiť úspech a okamihy podfarbené pozitívnymi emóciami, preto sa v klube viac hráme, viac sa smežeme a robíme viac vecí spolu s deťmi

Vyhodnocovanie efektivity Klubu pre matky s deťmi

Klub pre matky s deťmi je činnosť realizovaná v rámci odbornej činnosti Pomoc pri príprave na školskú dochádzku a školské vyučovanie a sprevádzanie dieťaťa do a zo školského zariadenia. Jej zámerom je podpora rodiny, aby rozvíjala dieťa a pripravila ho na vstup do systému predškolského vzdelávania. Vyhodnocovanie efektivity aktivít realizovaných v klube je problematické preto, lebo očakávame zmeny v budúcnosti rodiny a dieťaťa.

Ukazovateľom aktuálnej efektivity však môže byť stúpajúci záujem rodičov o aktivity klubu, počet detí zaradených do predškolského vzdelávania, komunikovanie potrieb v sledovanej oblasti rodičmi detí (keď rodičia aktívne prinášajú témy, ktoré chcú a potrebujú riešiť).

VYUŽÍVANÉ METÓDY

V Klube pre matky s deťmi využívame metódy skupinovej práce, pretože pracujeme so skupinou matiek a detí – realizujeme aktivity, ktorými cielene rozvíjame stanovenú oblasť u všetkých detí (samozrejme, vždy vo vzťahu k ich aktuálnemu stupňu vývinu), napr. rozvoj hrubej a jemnej motoriky prostredníctvom hry s loptičkami, preliezania prekážok, tanca, maľovania, stavania a podobne. S matkami môžeme diskutovať na stanovenú tému, predvádzať efektívne metódy rozvoja dieťaťa. V oblasti vzdelávacích aktivít môžu rodičia sami formulovať svoje potreby a oblasti, v ktorých potrebujú doplniť informácie. Konkrétny program a plán aktivít je vždy výsledkom dohody. Rovnako sa využívajú aj metódy individuálnej práce s klientom založené na reflektovaní jeho potrieb a uplatňuje sa individualizovaný prístup ku každému dieťaťu a rodičovi.

Klub pre matky s deťmi realizuje aj aktivity zacielené na spoznávanie nového alebo „neznámeho“ prostredia obce, mesta, prírody, kultúrnych a vzdelávacích inštitúcií – zážitkové učenie, ktoré pôsobí v smere odstraňovania strachu z neznámeho prostredia a bariér v neskoršom začleňovaní sa medzi rovesníkov zo sociálne podnetného prostredia.

PRÍKLADY TECHNÍK A AKTIVÍT PRÁCE V KLUBE PRE MATKY S DEŤMI ZAMERANÉ NA ROZVOJ DIEŤAŤA

Témy na skupinovú prácu s matkami a deťmi v predškolskom veku (pre mladšie deti je potrebná modifikácia, aby boli všetky činnosti primerané veku).

V Klube pre matky s deťmi by mala mať svoje stále miesto hra, pri ktorej dieťa tvorí podľa zadania, ktorá dáva možnosť rozvíjať vzťah matka – dieťa prostredníctvom spoločnej aktivity, rozvíja slovnú zásobu dieťaťa, jeho schopnosť sebvýjadrenia, ale aj skryté konflikty alebo nespracované situácie z bežného života. Nižšie uvedené návrhy tém skupinovej práce matiek s deťmi sa dotýkajú reálneho života detí, zároveň rozvíjajú vedomosti detí o reáliách, s ktorými sa vo svojom prostredí nestretávajú. K týmto reáliám je potrebné pripraviť podnetový materiál, realizovať prechádzky do prírody alebo exkurzie po okolí, pozvať profesionálov z rozličných povolání a podobne. Všetky skupinové aktivity by mali posilňovať vzťah matka – dieťa, rozvíjať komunikačnú kompetenciu, nielen v slovenčine, ale aj v materinskom jazyku.

- **Domáce zvieratá** – modelovanie a simulácia života zvierat žijúcich na farmách, poznávacie znaky, charakteristika ich príbytkov, starostlivosť o zvieratká

- **Zvieratá v prírode** – modelovanie sveta voľne žijúcich zvierat, simulácie ríše zvierat voľne žijúcich v prírode
- **U lekára** – modelovanie zdravotníckych zariadení a simulácia procesov týkajúcich sa zdravia, jeho ochrany a starostlivosti o človeka.
- **V obchode** – modelovanie a simulácia obchodných prevádzok a simulácia kúpnopredajných vzťahov, hra na obchod
- **Polnohospodárstvo** – modelovanie a simulácia spôsobov práce, prostriedkov a produktov v poľnohospodárstve
- **Pečieme placky/chlieb** – modelovanie, simulácia procesu, ktorý prezentuje prípravu jedla ako ľudskú činnosť (v modifikácii môžeme zvoliť aj iné činnosti blízke deťom)
- **Ročné obdobia** – modelovanie živej a neživej prírody počas roka, zmeny v prírode v ročných obdobiach, komunikácia o typických činnostiach, o oblečení, hrách atď.
- **Rozprávky** – modelovanie a simulácia rozprávkového sveta, posilňovanie detskej fantázie, tvorivosti a prezentácie

Témy konštrukčných hier rozvíjajúce jemnú motoriku, tvorivosť, sebadôveru, spoluprácu, komunikačné kompetenciu a vzťah matka – dieťa

Konštrukčné hry patria k obľúbeným činnostiam dieťaťa v predškolskom veku, manipulačné aktivity zasa k preferovaným činnostiam v období batolaťa. Oba typy hier je možné realizovať aj prostredníctvom využitia stavebníc typu Lego. V prostredí sociálneho vylúčenia a chudoby sa však v domácnostiach málokedy stretávame s detskými hračkami. Rodičia riešiaci existenčné problémy prežitia nenapĺňajú deťom potreby súvisiace s cieľavedomým rozvojom ich osobnosti. Je vhodné rodičom v kluboch ukázať, že dieťa v ranom detstve je nadšené akoukoľvek bežnou vecou rovnako ako hračkou. Dokonca predmety každodenného života sú pre dieťa príťažlivejšie ako hračky. Dôležitý je čas, ktorý rodič s dieťaťom v hre trávi. Takže stavebnice možno pokojne vymeniť za dostupné predmety – zápalkové škatuľky, papierové rolky, téglíky od jogurtov, drievka, kamienky a podobne. V komunitnom centre však treba priestor Klubu pre matky s deťmi vybaviť aj hračkami vhodnými pre detský vek.

Využívanie stavebníc typu Lego v Kluboch pre matky s deťmi

- Pri prvom stretnutí so stavebnicou poskytneme deťom dostatok času na to, aby sa oboznámili s prvkami, konštrukčnými možnosťami.
- Poskytneme deťom množstvo motivujúcich zážitkov, podnetov a tém týkajúcich sa ich každodenného života.
- Umožnime všetkým deťom účasť na hre so stavebnicou, pričom nezabúdajme, že aj prizerajúce sa dieťa môže byť účastníkom hry a potenciálnym spolutvorcom.
- Snažme sa na dostatočne dlhý čas zaujať deti konštrukciou, jej oživením, hľadaním ďalších funkcií modelov. O výtvore sa vždy s dieťaťom rozprávajme.
- Používajme naše vedomosti o deťoch na diferencovanie úloh, problémov, otázok podľa náročnosti, zadávajme doplnkové úlohy zaujatým deťom.
- Nezabúdajme pri zadaní konštrukčnej témy, úlohy deťom vysvetliť, prečo je model v hre potrebný.
- Používajme spoločné experimentovanie, hľadanie.

- Dajme priestor samostatnosti detí, nech rozprávajú o tom, čo budú robiť, ako to budú robiť, a hlavne aký význam bude mať ich model, riešenie, na aký účel bude slúžiť.
- Nezabúdajme, že v radostnej atmosfére vytvoríme s deťmi nielen zaujímavé výtvary, ale aj hlboké zážitky. Hľadajme na modeloch detí skôr to, čo je na nich zaujímavé, ako to, čím sa, „bohužiaľ“, nepodobajú realite. Podporíme tým ich samostatnosť a iniciatívu.
- Deťom nepostačuje stereotypné hodnotenie „dobré“, „áno“. Uvádžajme, prečo je to dobré a prečo súhlasíme. Nezabúdajme, že nie všetky deti musia s nami súhlasiť, dajme aj im priestor. Dajme deťom najavo našu dôveru, dôveru v ich schopnosti, že zadanú úlohu, model dokážu vytvoriť.
- Využívajme hru s modelmi na poskytovanie informácií o svete, na experimentovanie s nadobudnutými vedomosťami, na prežívanie príjemného, ale aj nepríjemného, na vyrovnanie sa s úzkosťou, na premietanie vlastných životných skúseností.

Používané symboly

- vypočujte si príbeh k aktivite
- zadanie úlohy
- otázky na komunikáciu o činnosti dieťaťa
- oblasti, ktoré aktivita rozvíja alebo posilňuje

Dom

- Postaviť ideálny domček (domček, aký by som si želal) a porozprávať o ňom.
- Aký domček máte? Ako vyzerá?
Kto v ňom býva?
Ako sa treba starať o čistotu v dome?
- vzťahy v rodine, činnosti súvisiace so starostlivosťou o dom a domácnosť, rozvoj komunikačných zručností

Návšteva

- Doma chystáte veľkú oslavu. Príde k vám rodina z veľkej diaľky...
- Kto k vám môže prísť?
Ako sa o oslave dozvedia?
Čo im navaríte, čo budú piť?
Kde prespí návšteva?
- Postaviť stôl so stoličkami.
 Budete mať dosť stoličiek?
Nemohli by mať deti menšie stoličky ako dospelí?
- vyjadrenie citov a emócií, rodinné vzťahy, rozvoj sociálnych zručností, pochopenie potrieb iných, starostlivosť o druhých, rozvoj komunikačných zručností

Veža

i Každé dieťa si vyberie dielik stavebnice z vrecúška a postaví vežu z toľkých kociek, koľko „štuplíkov“ je na kocke, ktorú si vytiahlo.

V druhom kole si opäť vytiahne dielik a znova postaví vežu z toľkých kociek, koľko „štuplíkov“ je na kocke, ktorú si vytiahlo.

? Ktorá veža je väčšia? Ktorá menšia? Akej farby sú veže?

i Počítanie do 8, porovnávanie prvkov, koordinácia pohybov oko – ruka.

Zvieratko

i Svinka bude mať čochvíľa malé prasiatko. Potrebuje nový čistý chlievik. Postavte ho!

i Postaviť chlievik pre svinku a malé prasiatko.

? Má chlievik strechu?

Máme dať do čoho prasiatkam potravu?

Čo jedia prasiatka, mláďatá?

i Starostlivosť o zvieratá, riešenie problémov, schopnosť plánovať, poznanie potrieb zvierat.

Dieťaťko

i Na návštevu príde teta s malým bábätkom. Rodina sa rozhodne vyčleniť pre nich jednu izbu. Je špinavá, treba ju upratať a vymalovať. Peter ju chce vymalovať načerveno, Lenka nažltlo, Dušan nazeleno a Majka namodro. Nakoniec sa dohodnú, že namaľujú každú stenu inou, svojou farbou.

i Postaviť izbičku so 4 rozdielnymi farbami stien.

? Kde bude spať mamička, dieťaťko?

Potrebujú si uložiť svoje veci. Nezabudol si na to?

Potrebujú aj stôl a stoličku? Postav to!

Ako sa správa malé dieťaťko?

Čo jedáva?

i Riešenie konfliktov, vnímanie potrieb iných, schopnosť plánovať, rozlišovanie a pomenovanie farieb, rodinná výchova.

Výtvary detí zo stavebnice v žiadnom prípade nelikvidujeme (nerozoberajme) hneď po skončení aktivity, nechajme ich postavené aspoň dovtedy, kým deti neodídu z komunitného centra. Zničenie výtvoru dieťaťa vníma dieťa ako neúctu voči jeho námahe a v konečnom dôsledku ako nepochopenie jeho samého. Takýmto konaním zhoršujeme vzťah s dieťaťom a strácame jeho dôveru.

Toto isté platí o akomkoľvek výtvore dieťaťa vrátane kresieb, aj v domácom prostredí. Výtvary dieťaťa, ktoré je možné odkladať (kresby, papierové výrobky, maľovanky a pod.), zakladáme do obalu s meno dieťaťa. Takáto osobná zložka dieťaťa môže byť cenným materiálom na mapovanie pokrokov dieťaťa v oblasti rozvoja jemnej motoriky. Neskôr môžu byť výtvary dieťaťa odovzdané rodičom ako spomienka na schopnosti ich dieťaťa v ranom veku a spoločne strávený čas (napr. zarámovaná koláž z obrázkov dieťaťa s jeho menom).

Témy hier rozvíjajúcich komunikačnú kompetenciu dieťaťa

Osvojenie si protikladov na základe vlastnej činnosti

Cieľ:

Na základe vlastnej činnosti by malo dieťa vedieť prejsť k pojmovej abstrakcii a malo by dokázať stanovovať rozdiely (teplý – studený, rýchlo – pomaly, vpredu – vzadu a pod.).

Postup:

teplý – studený: nechajte dieťa dotknúť sa tečúcej studenej a potom teplej vody, postavte pred dieťa teplý a studený čaj a spýtajte sa, ktorý by chcelo a pod.

rýchlo – pomaly: tento protiklad nacvičujte pri chôdzi, behu, vyklopkávaní rytmu a pod.

potichu – nahlas: protiklad nacvičujte pri rozprávaní a šepkaní, vhodné je použiť uvoľňovaciu techniku áno – nie, mám rád ľudí a podobne, kde základnou úlohou detí rozdelených na dve skupiny je hovoriť áno a nie od úplného ticha až do hlasného kriku a opačne

slabo – silno: tliškame, objímame sa s mamou, podáme si ruku s kamarátom

smutný – veselý: protiklad môžeme deťom vysvetliť v technike zvanej „koliesko pocitov“, ktorú odporúčame realizovať na začiatku každého stretnutia, pretože významne prispieva k orientácii v prežívaní dieťaťa najmä samotnému dieťaťu, ale i matke. Každý zúčastňujúci sa na klubovej aktivite na výzvu: „Ako sa dnes cítiš?“ má odpovedať tak, aby jeho odpoveď vystihovala jeho emočný stav. Na začiatku môžeme používať tváričky (☺ ☹ ☺), ktoré sú u detí veľmi obľúbené a rozdiel medzi emóciami, ktoré zobrazujú, si dokonale osvoja aj pri ich výrobe. Potom pri položení otázky dieťa iba vyberie tú tváričku, ktorá vyjadruje jeho pocity. (Na základe vlastných skúseností však musíme upozorniť, že deťom trvá dlhší čas, kým pochopia významový rozdiel medzi smutný – veselý a postupne aj medzi ďalšími emočnými kvalitami – šťastie, radosť, strach, hnev, prekvapenie, očakávanie, spokojnosť, zlosť atď.) a kým sa naučia odpovedať samy za seba. Zo začiatku obyčajne dávajú odpovede zhodné s tou, ktorá zaznela prvá. Pri realizovaní tejto techniky, ktorá prispieva k vytváraniu pozitívnej atmosféry, odporúčame sedieť všetkým spolu s deťmi v kruhu na koberci. S maličkými deťmi (2 až 3 roky) pracuje matka/rodič. Deti staršie ako 3 roky vedieme k samostatnému vyjadreniu pocitu.

Vytváranie sémantických sietí

Cieľ: Vytváranie nadradených pojmov, ktoré umožňujú dieťaťu získavať prehľad o mnohotvárnosti svete a prechádzať cez vlastné rozlišovacie kategórie k všeobecne používaným pojmom. Dieťa si utvorí nadradené pojmy, do ktorých dokáže zaraďovať predmety z rôznych kategórií. Vhodné pre deti od 3 rokov.

Postup: Vybrané obrázky alebo predmety z rozličných kategórií, ktoré majú nadradený pojem (ale stále na úrovni konkrétnych operácií) – napr. zvieratá, jedlo, hračky a pod. – , má dieťa zaraďovať napr. do troch skupín (podľa počtu kategórií) tak, ako mu je to prirodzené. Nesmieme zabúdať na to, že každé rozdelenie je „dobré“ podľa dieťaťa, lebo ono má už vytvorenú istú formu kategorizácie, ktorá môže byť iná ako tá, na ktorú sme zvyknutí, napr. všetko žlté je jedna kategória, všetko, čoho sa

bojím, ďalšia a pod. Ak dieťa roztriedi predmety podľa subjektívnych kritérií, musíme ho naviesť na správne kritériá, napr. pes je zvieratko. Vidíš tu niekde obrázok psa? Tak tento obrázok daj do tejto misky, resp. na túto kôpku. Skús nájsť ďalšie zvieratko! Keď dieťa pochopí, čo od neho očakávate, poskytnite mu ďalšie informácie, ale veľmi opatrne, aby ste ho nepresýtli množstvom informácií o danej kategórii, v ktorých už nebude mať jasno.

Materiál: misky alebo škatuľky, obrázky predmetov alebo konkrétne predmety kategórií, v ktorých vytvárame nadradené pojmy